

MLYNY A MLYNÁRSKE REMESLO NA MALOM DUNAJI

Farkašová Debora

(Katedra manažmentu kultúry a turizmu FF UKF v Nitre – Kultúrne dedičstvo a rozvojové projekty v oblasti kultúry)

Školiteľ: **prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc.**

ABSTRAKT

FARKAŠOVÁ, Debora: Mlyny a mlynárske remeslo na Malom Dunaji. [Študentská vedecká odborná a umelecká činnosť]. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Filozofická fakulta; Katedra manažmentu kultúry a turizmu. Vedúci práce: prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2022, 17 s.

Práca sa zaoberá vodnými mlynmi a mlynárstvom na Malom Dunaji. Jej cieľom je bližšie predstaviť súčasný stav mlynov na Malom Dunaji, ktoré sú nenahraditeľnou súčasťou tradičnej kultúry. Obsahuje typológiu kolových a lodných mlynov a geografické vymedzenie územia. Ďalej sa zameriava na opis kolového mlyna v Jelke, Tomášikove, Jahodnej, vodného mlyna v Dunajskom Klátove a lodného mlyna v Kolárove. Historická metóda a archívne štúdium sa stali základom k spracovaniu genézy a priebehu javu. Terénny výskum založený na voľných rozhovoroch slúžil k rozšíreniu poznatkov. Základom pre využívanie a premeny kultúrneho potenciálu na kultúrny kapitál má byť SWOT analýza.

Kľúčové slová: Malý Dunaj, mlyny, mlynárske remeslo, technologické zariadenie, analýza súčasného stavu

Obsah

ABSTRAKT	4
1 ÚVOD A CIELE PRÁCE.....	3
2 METODIKA PRÁCE, METÓDY SKÚMANIA A SÚČASNÝ STAV RIEŠENEJ PROBLEMATIKY DOMA A V ZAHRANIČÍ.....	4
3 GEOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA	5
4 VODNÉ MLYNY S AKCENTOM NA MALÝ DUNAJ.....	5
4.1 <i>Lodný mlyn.....</i>	5
4.2 <i>Kolový mlyn .....</i>	6
5 SÚČASNÝ STAV MLYNOV	6
5.1 <i>Vodný kolový mlyn Jelka.....</i>	6
5.2 <i>Vodný kolový mlyn Tomášikovo .....</i>	7
5.3 <i>Vodný kolový mlyn v Jahodnej.....</i>	8
5.4 <i>Vodný mlyn v Dunajskom Klátove .....</i>	8
5.5 <i>Lodný mlyn v Kolárove .....</i>	8
6 SWOT ANALÝZA.....	9
ZÁVER	10
LITERATÚRA A PRAMENE.....	13

1 ÚVOD A CIELE PRÁCE

Zaobstaranie obživy a produkcia potravín patrila odjakživa k základným činnostiam človeka. Vznik mlynských objektov výrazne prispel k rozvoju technológií. Mali hospodársku funkciu a tvorili našu minulosť. Neznamenali len pokrok pre ľudstvo, ale boli významné aj z hľadiska každodenného života. Mlela sa tu múka, ktorá bola dôležitou súčasťou pokrmov. Mlynári však nevykonávali len svoju prácu, boli aj všestrannými remeselníkmi.

Vývin modernejších strojov viedol k záhube tradičnej výrobnéj technológie a mlynov. Niektoré objekty boli odsúdené na zánik, ale našli sa aj také, ktoré boli zachránené. Tie dnes slúžia ako chránené pamiatky *in situ*. Viaceré si nezachovali svoju pôvodnú podobu a využívajú sa v cestovnom ruchu. Napriek rekonštrukcii mlynov sa im nevenuje adekvátne pozornosť, hoci kedysi existovalo na našom území mnoho takýchto technických objektov.

Na Slovensku je veľa hmotných a nehmotných kultúrnych pamiatok, ktoré nosia v sebe veľký potenciál. Bolo by vhodné zaoberať sa ich využitím a sprístupnením, aby sa mohli premeniť na kultúrny kapitál.

V dnešnom modernom svete máme tendenciu zabúdať na svoje dedičstvo. Aby mali aj naši nasledovníci možnosť dozvedieť sa o týchto technických budovách, o životoch ľudí, ktorí ich sprevádzkovali, a o tom, ako funguje vybavenie mlynov, musíme sa zaoberať dostatočným prísunom informácií.

Túto tému sme si vybrali pre to, lebo nás zaujal výklad sprievodkyne pri obhliadke vo Vlastivednom múzeu v Galante. O danej problematike sme sa chceli dozvedieť viac. Našu prácu venujeme do etnografického archívu Vlastivedného múzea v Galante, aby poslúžila k ďalším projektom.

Hlavným cieľom práce bolo bližšie predstaviť súčasný stav mlynov na Malom Dunaji. Určili sme si aj vedľajšie ciele, aby sme sa dopracovali k hlavnému cieľu. Jedna z čiastkových cieľov bolo geografické vymedzenie oblasti, kde v súčasnosti existujú mlyny, a podali sme ich terajšiu charakteristiku, ktorá môže byť neskôr využitá v cestovnom ruchu. Ďalej sme vyhotovili SWOT analýzu, opísali silné a slabé stránky, príležitosti a ohrozenia mlynských zariadení a navrhli sme zmeny.

Analýza súčasného využitia mlynov ako technických stavieb v cestovnom ruchu nebolo cieľom našej práce, len sme naznačili možnosti, ktoré budeme analyzovať v rámci ďalšieho výskumu.

2 METODIKA PRÁCE, METÓDY SKÚMANIA A SÚČASNÝ STAV RIEŠENEJ PROBLEMATIKY DOMA A V ZAHRANIČÍ

Materiál k písaniu práce sme získali štúdiom odbornej literatúry, publikovaných zborníkov, časopisov, dennej tlače a archívnych dokumentov. Prístup k nim nám poskytli vo Vlastivednom múzeu v Galante. Po nadobudnutí dostatočného množstva údajov nasledovala selekcia a analýza obsahu.

V práci bola aplikovaná historická metóda. Všetky dôležité informácie o mlynoch na Malom Dunaji boli získané terénnym výskumom. K metódam získavania údajov patrilo aj nezúčastnené pozorovanie. Skúmané objekty sme navštívili a vyhotovili fotodokumentáciu na základe povolenia, aby sme zachytili aktuálny stav pre budúcu generáciu. Využívali sme deskripciu, čiže opisovali skúmaný jav a vyvodili závery na základe analýzy a indukcie. Následne prebehli aj voľné rozhovory s informátormi, ktorí sú najlepšimi zdrojmi pre výskum. Pri vysvetľovaní technológie mlyna pre ľahšie pochopenie pomáhali aj s kresbou.

Oslovili sme aj etnologičku PhDr. Izabelu Danterovú, ktorá skúmala mlyny a mlynárstvo na Malom Dunaji a dolnom toku Váhu. Prebehli osobné aj online konzultácie a poskytla nám podrobné informácie o skúmanej problematike.

Medzi najvýznamnejšie publikácie, z ktorých sme čerpali patria štúdie a knižné publikácie Jána Hanušina. V rukopise *Ludové vodné zariadenia na Slovensku* z roku 1971 sa zaoberá históriou mlynárstva, podáva deskripciu o vodných kolesách, rozlišovaní mlynov, mlynských usadlostí a vysvetľuje zloženie mlynského stroja. Autor spracoval systematickejšie celú problematiku a podľa jeho ponímania je potrebné zachytiť tieto technické zariadenia, pretože tvoria organickú súčasť materiálno-technologickej kultúry. Vo svojich prácach rozsiahle opisuje mlyny v Jelke a Jahodnej, ale nepodáva obsiahlu deskripciu o súčasnom stave mlyna v Tomášikove a v Dunajskom Klátove. V tejto súvislosti sa snažíme doplniť ďalšie údaje.

Treba spomenúť knižné publikácie Ladislava Mlynku. Publikácia *Remeselník vo vidieckom prostredí* z roku 2004 skúma postavenie mlynárskeho majstra z viacerých hľadísk, napríklad z etnického, spoločenského a ekonomického. Zároveň prezentuje historický vývoj remesiel a analyzuje technické stavby z hľadiska použitého materiálu, polohy, estetických a výtvarných hodnôt. Mnohé významné štúdie autora sa nachádzajú v etnologických rozpravách. Štúdia Spoločenské postavenie mlynárov na južnom Slovensku z roku 1994 prezentuje status a prestíž mlynára na južnom Slovensku a porovnáva tradičných remeselníkov s majiteľmi elektrických mlynov.

Mlynárstvu na Slovensku sa venuje dielo Jozefa Trubíniho *História požitavských mlynov* z roku 2016. Opisuje históriu mlynárstva, charakterizuje mlynárske cechy a obsahuje typológiu mlynov. Na konci diela uvádza mlynárske nôty, recepty, názvoslovie a slovník. Nevenoval sa však mlynom na Malom Dunaji. Prínosné informácie pre prácu spočívali v historickej časti a v mlynárskom slovníku, ktoré často poslúžili pri pochopení odborných slov.

Ďalšia významná publikácia je *Mlyny a mlynárske remeslo* z roku 2006, ktorá obsahuje referáty z odborného seminára, kde účastníci mali možnosť prezentovať výsledky svojho bádania. Hlavným organizátorom podujatia bola Národopisná komisia Zväzu múzeí na Slovensku a zborník zostavila Izabela Danterová. Jednotlivé príspevky sa zaoberajú napríklad mlynmami ako mechanickými zariadeniami, mlynmami a mlynármi v povodí rieky Torysa, v Múzeu oravskej dediny v Zuberco, na Váhu a na Dunaji.

Z hľadiska geografického vymedzenia bola pre prácu prínosná publikácia Zuzany Beňušovej pod názvom *Tradičná kultúra regiónov Slovenska* z roku 2005 a *Etnografický atlas Slovenska* z roku 1990, ktorý spracováva javy tradičnej kultúry kartografickou metódou.

3 GEOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA

Za Bratislavou pri Vlčom hrdle sa vľavo od Dunaja oddeľuje rameno Malého Dunaja. Rieka je 157 kilometrov dlhá a opätovne sa vlieva do Dunaja spolu s Váhom pri Komárne. V minulosti nazývané aj ako Novozámocké rameno bolo vždy ustálené a venovala sa mu veľká starostlivosť. V 16. storočí sa jeho tok reguloval a v 17. storočí sa vytvoril zavlažovací systém na odvádzanie záplavových vôd do kanálov. Korytá Veľkého a Malého Dunaja vytvorili najväčší dunajský ostrov s názvom Žitný ostrov (PLICKOVÁ, 1992, s. 3 – 7).

Geograficko-prírodné podmienky v podunajskej oblasti majú nížinný charakter. Avšak, východnú časť nížiny tvorí vlnitý reliéf Podunajskej pahorkatiny. Nachádza sa tu úrodná pôda aj vďaka pomernej teplej klíme, práve preto sa toto územie nazývalo Zlatou záhradou. Pomenovanie Zlatá záhrada poukazuje aj na dlhoročnú históriu ryžovania zlata na tomto území. Mlynárstvo sa rozvíjalo na Podunajsku pre bohaté vodné toky a riečne ramená. Podľa Benuškovej publikácie patrí mesto Kolárovo a obce Jahodná, Dunajský Klátov do Podunajského regiónu. Tomášikovo a Jelku autorka zaraďuje do regiónu medzi Malými Karpatmi a Váhom (BENUŠKOVÁ, 2005, s. 41 – 44).

Podľa Etnografického atlasu Slovenska skúmané miesta sa nachádzajú v západoslovenskej nížinnej oblasti. Malý Dunaj preteká cez Bratislavskú a Komárňanskú župu. Medzi 11.– 14. storočím bolo počet mlynov v Komárňanskej župe 23 a v Bratislavskej 19 (FILOVÁ, B. a kol., 1990).

4 VODNÉ MLYNY S AKCENTOM NA MALÝ DUNAJ

Prvé písomné zmienky o vodných mlynoch na toku Dunaja sú známe z 13. storočia z archívnych dokladov. Pre Podunajskú nížinu boli typické početné ramená a hustá sieť tokov s malým spádom. V 19. storočí tu fungovalo 25 lodných mlynov. Intenzívnejšia lodná doprava spôsobila potrebu prestavby lodných mlynov, pretože rieky museli byť splavné a tieto objekty znamenali prekážku. Na základe vodného zákona vydaného v roku 1885 a zákonných opatrení z roku 1888 lodné mlyny, ktoré nespĺňali požiadavky, zanikli. Lodné mlyny na Malom Dunaji boli prestavané na kolové, ktoré sú významným fenoménom (HANUŠIN, 1971, s. 294 – 295).

Výkon vodných mlynov záležal na spáde a prietoku vody. Takéto miesta sa v historických dokumentoch označovali ako *loco moledini*, *mlynské miesto*. V rámci tejto kategorizácie existuje typologicky viacero druhov. Na Malom Dunaji boli rozšírené lodné a kolové mlyny (MLYNKA, 2006a, s. 294).

Podľa typu a využitia vodného kolesa rozlišujeme mlyny so spodným, horným a stredným dopadom vody na koleso (DANTEROVÁ, 2000, s. 20).

4.1 Lodný mlyn

Lodný mlyn možno charakterizovať ako technické zariadenie tvoriace súbor niekoľkých objektov, ktoré sú konštrukčne a tvarovo rozdielne, ale funkčne tvoria jeden celok. Rozlišovacím znakom, podľa ktorého sa tento typ líšil od ostatných vodných mlynov boli člny, lode a plavidlá (HANUŠIN, 1971, s. 313 – 314).

Pozostávali z väčšej lode, na ktorej stála drevená *mlynica*, a z menšieho člna nazývaného *vážnik*, ktorý niesol vonkajší koniec hriadeľa. Veľkou nevýhodou bola sezónnosť zariadenia. Na zimu plávajúce mlyny vyťahovali na breh rieky pomocou koní (TRUBÍNĽI, 2016, s. 98).

Spomínaná mlynica bola drevená búda, ktorá slúžila na skladovanie nástrojov nevyhnutných k mletiu, a nachádzalo sa tu aj samotné mlecie zariadenie. Budova bola vyrobená z ľahkého materiálu, pretože po vytiahnutí lodného mlyna na pobrežie majstri mlynicu rozobrali

a neskôr nanovo poskladali. Odstavené mlynice boli opäť zmontované na brehu a využívali sa na uskladnenie meliva (HANUŠIN, 1971, s. 326 – 330).

Mlynári vchádzali do mlynice po drevenej lávke, pod ktorou sa rozumie úzky drevený most určený na prechod. Lávky zaistili *hájovcami*, ktoré ich držali, aby sa nezlomili. Neskúsení návštevníci často padli z lávky do vody. Mlynári boli šikovní plavci a keď sa chcel hosť dostať do mlyna, majster sa ochotne pobral jednotlivcovi oproti, aby mu bol nápomocný pri prechode cez lávku (KULICH, 2002, s. 34).

Ku každému mlynu patrili aj pomocné člny. Takýmto člnom je už spomenutý *hájovec*, ktorý slúžil na podopretie lávky. Čln nazývaný *lodek* sa využíval pri oprave technického zariadenia a na prepravu osôb okolo mlyna. Plavidlá si mlynári skonštruovali spolu s tesármi na dvoch kozách – stoliciach, ako ich majstri nazývali. Piatim mužom výroba trvala približne mesiac (HANUŠIN, 1971, s. 317 – 323).

4.2 Kolový mlyn

Kolový mlyn možno charakterizovať ako stavbu, ktorá je postavená na drevených koloch zatlačených čiastočne do brehu a sčasti do dna rieky. Vodné koleso sa nachádza v prúde rieky (HANUŠIN, 1971, s. 335).

Určenie miesta kolových mlynov súviselo s vodou a mlynárovým obydľím. Mlynári si stavali hate, aby mali zabezpečený stály prívod vody na koleso. Pri kolových mlynoch možno hovoriť o mlynskej usadlosti, pretože sa v blízkosti nachádzal aj obytný dom mlynára. Obydlie mlynára a hospodárske stavby boli oddelené od mlynice, ktorá tvorila samostatný objekt. Majstri mali v chotári aj vlastné pole (HANUŠIN, 1971, s. 339 – 340).

Mlynice stavali z ľahkého materiálu, pretože drevené piliere mali obmedzenú nosnosť. Ich konštrukcia bola podobná ako pri lodných mlynoch. Súvisí to najmä s tým, že sa kolové mlyny vyvinuli z lodných mlynov (HANUŠIN, 1971, s. 340).

Kolové mlyny existovali iba na Malom Dunaji a sú regionálnym špecifikom. Nenachádzajú sa ani v susedných krajinách, keďže vo veľkých európskych mestách na riekach zanikali už na konci stredoveku (MLYNKA, 2006b, s. 14).

Kvôli tejto špecifickosti predstavujú veľký kultúrny potenciál, ktorý je nedostatočne využívaný. Slovensko nemá turistiku spojenú s pobytom u mora, preto by bola potrebná intenzívnejšia premena na kultúrny kapitál (KESNER, 2017).

5 SÚČASNÝ STAV MLYNOV

5.1 Vodný kolový mlyn Jelka

Vodný kolový mlyn je zapísaný v Štátnom zozname nehnuteľných kultúrnych pamiatok. Nazýva sa aj Némethov mlyn, podľa priezviska posledného majiteľa. K objektu mlyna vedie z výpadovej cesty chotárna cesta z obce smerom na Dunajskú Stredú a pri technickej pamiatke je dostatok miestna na zaparkovanie vozidiel. Pri vchode sa nachádza murovaný dom, v ktorom je situovaná miestnosť pre lektora a hygienické zariadenia. Terén okolo mlyna je autenticky upravený a nenaruša pôvodnú štruktúru areálu. Nachádza sa tu vyvýšená terasa a na nádvorí sú rozmiestnené už nepoužívané mlynské kamene. Pri technickej pamiatke stojí budova s expozíciou, ktorú tvoria poľnohospodárske stroje, a snaží sa priblížiť agrárnu minulosť obce Jelka.

Samotný mlyn je dvojposchodový a navyše je využitý podkrovný priestor. Mlynica stojí na 54 agátových koloch, ktoré boli pri poslednej rekonštrukcii v roku 1922 zatĺkané baranidlom ručne pod hladinu vody. Dvere, cez ktoré sa vchádza do mlynice, sa skladajú z dvoch častí. Keď bola spodná časť zatvorená, znamenalo to zákaz vyrušovať majstra.

Technologické zariadenie tvorí hnacia, prevodová a mlecia sústava. Hnacia sústava sa skladá z hate a veľkého vodného kolesa. Koleso má v priemere 6 metrov, je 435 centimetrov široké a s 32 lopatami. Prevodovú sústavu mlyna tvorí viacero stupňov. Prvý stupeň sa skladá z veľkého a malého ozubeného kolesa. Druhá úroveň pozostáva z ďalších ozubených kolies. Posledný stupeň fungoval cez kuželový pastorok na hriadeli s remenicami rôznych rozmerov, pomocou ktorých sa rotačný pohyb prenášal podľa individuálnych otáčok na jednotlivé stroje pracovnej sústavy (EA – 684).

Na mlynskom lešení sa nachádza *valcová stolica*, kde zomleli obilie na múku a šrotovník, tam sa spracováva šrot pre zvieratá. V mlyne zväčša mleli raž, ale počas žatvy, zabíjačiek podľa potreby aj kukuricu (EA – 684).

V interiéri budovy sa nachádzajú pozoruhodné expozície ako násypný kôš a vrecia na obilie. V sklenených nádobách sú prezentované aj obilniny pre rozoznanie jednotlivých typov. Vystavené sú aj pracovné nástroje a zaujímavosti, ako pôvodný kľúč mlyna či pečiatky na mlynárske výrobky. Pútavé je miniatúrne vyhotovenie pily lupienkovej a drevenej nádoby. So spomínanou pilou nie je možné prerezať ani tenký konár. Slúžila na motiváciu potomkov, aby sa zapojili do samotnej práce, keďže sa remeslo neskôr dedilo z otca na syna.

5.2 Vodný kolový mlyn Tomášikovo

Vodný kolový mlyn v Tomáškove patrí medzi najarchaickejšie mlyny na Malom Dunaji. Leží na brehu Malého Dunaja približne 2 km od obce Tomášikovo. V porovnaní s vodným kolovým mlynom v Jelke má jednoduchú prevodovú sústavu a je jednopodlažný. Steny mlynice sú vyrobené z dreva a budova má sedlovú strechu krytú šindľom. Mlynica je postavená približne na dvadsiatich agátových koloch. Ku vchodu vedie drevený prístupový most.

Oproti vchodu je mlynské lešenie, na ktorom je umiestnené mlecie zariadenie. Vľavo v rohu mlynice sa nachádza odpočinková miestnosť mlynára. Na pravej strane sú dvere na doštenú terasu a k lopatkovému kolesu na spodnú vodu. *Fukár*, ktorý slúži na čistenie obilia, stojí v pravom rohu budovy pri vchode. V interiéri sa nachádzajú tri okná: v odpočinkovej miestnosti mlynára, pri mlecí zariadení s výhľadom na rieku a tretie smerom na mlynárov dom.

Mlecia sústava sa nachádza už na spomínanom lešení, cez ktoré sa mlynár dostal na svoje hlavné pracovné miesto. Vystupuje sa naň tromi úzkymi schodmi. Mlecie zariadenie tvorí *násypný kôš*, pod ním korýtko s krosienkami a *luba*, v ktorej sa nachádzajú mlynské kamene. Kožené hrdlo usmerňuje pád obilia medzi kamene. V lube z červeného smreka sa nachádza otáčavý behúň, ktorý sa krútil, a stabilný spodný ležiak. Maďari lubu nazývajú *kaloda*, kým Česi *drevený soudek*. Cez otvor medzi kameňmi prepadávalo rozomleté obilie do korčekov mechanického výtahu uloženého v drevenom potrubí a poháňaného cez transmisiu (EA – 71).

Osievacia truhlica je umiestnená v podstreší, z čoho melivo prepadávalo do štyroch vriec podľa druhu: na hrubú múku, na hladkú, na šrot a otruby. Pri stroji sú pripravené drevené nádoby nazývané *fertaily*, kde sa zmestilo 20 až 25 litrov vyčisteného zrna (EA – 71).

Vodné koleso má priemer 7 m a šírku 2,5 m. Disponuje so 4,5 m dlhým hriadeľom, ktorého obvod je 125 cm. Pôvodne bolo celé koleso vyhotovené z vrbového a topoľového dreva. Súčasné koleso pozostáva z dvoch železných obručí, ktoré sú pospájané železnými rámami a slúžia na podporu doštených lopát (DANTEROVÁ, 2000, s. 22).

Od konca roku 2021 sa koná kompletná rekonštrukcia mlyna. Vznikne aj moderné návštevnícke centrum. Projekt pod názvom *Mlynárstvo – zabudnuté remeslo našich predkov* je realizovaný v rámci Programu spolupráce Interreg V–A Slovenská republika – Maďarsko a je spolufinancovaný z Európskeho fondu regionálneho rozvoja. Cieľom je spoločný rozvoj kultúrneho dedičstva.

Kolový mlyn v Tomášikove je východiskovým bodom náučného chodníka a trasa s dĺžkou 10 km zahŕňa aj zastávku pri kolovom mlyne v Jahodnej. Malodunajské splavy OZ ponúkajú splav na drevených pltiach po Malom Dunaji.

5.3 Vodný kolový mlyn v Jahodnej

Mlyn sa nachádza oproti reštaurácii Alba Regia za obcou Jahodná. V minulosti koleso mlyna poháňalo vodnú pílu, ktorá urýchlila pílenie a zásobovala obec elektrickou energiou. V súčasnosti je vlastníkom súkromný majiteľ a mlyn je verejnosti neprístupný.

5.4 Vodný mlyn v Dunajskom Klátove

Vodný mlyn v Dunajskom Klátove stojí na brehu Klátovského ramena toku Malého Dunaja. Objekt je sprístupnený asfaltovou cestou a pri mlyne je priestor pre zaparkovanie vozidla. Okolie technickej pamiatky je Národnou prírodnou rezerváciou Klátovské rameno. Spomínané prostredie je udržiavané a vhodné pre prechádzky pre rodiny. V blízkosti sa nachádza Czajlik ranch, kde sa možno ubytovať a občerstviť.

Samotná budova je obkolesená drevenou ohradou. Pri výstavbe mlynice boli použité pálené tehly. Na rozdiel od ostatných mlynov na Malom Dunaji je mlynica murovaná. Patrí medzi anglo-americké typy mlynov. Strecha je sedlová, pokrytá škridlicami. Vodné koleso je lopatkové na spodnú vodu a skladá sa z dvojvencovej kovovej konštrukcie.

Pri návšteve treba zazvoniť do obytného domu mlynára. Do budovy sa vchádza cez dvojkridlové dvere. Mlynica je dvojpodlažná a na prízemí sa nachádza stála expozícia vtáctva, ktorá predstavuje existujúcich živočíchov v danom chránenom prostredí. Na stene sú umiestnené fotografie majiteľov. Ďalej sa tu nachádza *fukár*. Vybavenie na prízemí zahŕňa valcovú stolicu, ktorá je modernejšia, a mlecie zariadenie staršieho typu na jeden pár mlynských kameňov. Pod týmito mlecími zariadeniami sa nachádza prevodový systém aj takzvaná *transmisia*. Je tu aj výťah, ktorý slúžil na premiestnenie obilia.

Na poschodie vedie 8 drevených schodov, ktoré však majú zlé dispozičné riešenie. Pri obnove mlyna v roku 1987 sa schody nedali riešiť v lepšej dispozícii. Mlyn pôvodne neslúžil pre bežných návštevníkov, ale na prácu a hlavne na vhodné umiestnenie jednotlivých strojov. Tu jestvuje ďalší, už označený *fukár*, veľká múčna truhlica, výťah, dvere na spúšťanie vriec a drevený rebrík, cez ktorý sa dostaneme na povalu mlyna. V priestore pod strechou budovy je situovaný valcovitý triér a tu končí systém výťahov.

5.5 Lodný mlyn v Kolárove

Národná kultúrna pamiatka je zakotvená na mŕtvom ramene Malého Dunaja v blízkosti mesta Kolárovo v juhozápadnej časti Žitného ostrova.

K mlynu vedie drevený most, ktorý bol postavený v roku 1992, kde pri zarážaní kolov pomáhali aj vojaci. So svojimi 86 metrami je najdlhším krytým dreveným mostom v Európe. Je vyhotovený najmä z agátového dreva, ktoré sa vyznačuje dlhou trvácnosťou.

Okolo mlyna sa nachádza súbor budov, ktoré možno charakterizovať ako malé technické múzeum. Pozoruhodný je stroj na pohon pletacích zariadení, ktorý bol používaný vo výrobní rybárskych sietí v Kolárove. Ďalej sú prezentované zariadenia, stroje a predmety, ktoré boli používané v remeslách typických pre tunajší región. Do prevádzky bývajú uvedené počas slávnostných príležitostí. Kryté pódium a značná časť územia zabezpečuje zázemie pre kultúrno-spoločenské podujatia, ako sú festivaly, koncerty a ekotábory.

Na mieste vybudovali sedliacky dom, ktorý reprezentuje tradičnú architektúru západoslovenskej nížinnej oblasti. Súčasťou expozície je aj murovaná pec a Krčma u mlyna.

Lodný mlyn je vyhotovený z kovu a je obložený drevom. Tento exemplár sa nemusí na zimu vyťahovať na breh. Technológiu vodného mlyna tvorí zberač vodnej energie – mlynské

koleso a mlynský stroj. Mlynský stroj pozostáva z násypného koša a luby, v ktorej sú umiestnené mlynské kamene. Zomleté obilie sa následne dostane do múčnej truhly a vreca.

V súčasnosti prebieha rekonštrukcia mlynskeho kolesa, ktorá by mala byť dokončená do konca apríla. Pre vážne poškodenie nosného hriadeľa sa pristúpilo k jeho rozobratiu. Pri rozpiľovaní jednotlivých častí sa zistili aj iné poruchy.

6 SWOT ANALÝZA

Silné stránky:

- Jedinečnosť;
- Tradícia mlynských zariadení a mlynárskeho remesla;
- Všeobecne prístupné objekty širokej verejnosti v rámci nízkych cien vstupeniek;
- Vedecko-výskumná činnosť Vlastivedného múzea v Galante;
- Atraktívne prírodné prostredie.

Slabé stránky:

- Nedostatočná propagácia – prostredníctvom drobných reklamných predmetov (magnetky, perá, darčeky);
- Krátke otváracie hodiny – konkrétne v Dunajskom Klátove;
- Zlý technický stav;
- Chýbajú popisy s názvom a funkciou stroja;
- Nedostatok financií;
- Rečová bariéra;
- Zlá organizácia ohľadom sprístupňovania pre verejnosť.

Príležitosti:

- Finančné zdroje z Európskej únie;
- Vybudovanie hygienických zariadení;
- Návštevu mlynov kombinovať s inými formami cestovného ruchu;
- Pridať „príbeh“ mlynom prostredníctvom povestí a legend;
- Výklad prezentovať cez osobnosť mlynára;
- Záujem o objekty zo strany zahraničných cestujúcich;
- Mlyny by mali navzájom, ale aj s inými inštitúciami spolupracovať : technické pamiatky, kultúrne inštitúcie, jarmoky, trhy;
- Aby kompetentné inštitúcie jednali so súkromným majiteľom kolového mlyna v Jahodnej o sprístupnení a vyčistení;
- Intenzívnejšia premena existujúceho kultúrneho potenciálu na kultúrny kapitál.

Ohrozenia:

- Nezáujem mladšej generácie o mlyny;
- Úplné vymretie majstrov mlynárov;
- Zanedbanie publikovania;
- Neodborná manipulácia pri oprave mlynov;
- Prírodná katastrofa;
- Ďalšia pandémia.

Zdroj: vlastné spracovanie

ZÁVER

V práci sme sa zameriavali na problematiku mlynov a mlynárstva na Malom Dunaji. Dovolíme si skonštatovať, že ciele práce sme čiastočne splnili. Podarilo sa nám charakterizovať kolové a lodné mlyny. V práci bolo vymedzené aj skúmané územie a vypracovaná mapa, do ktorej sme zaznačili skúmané územie.

Pôvodným zámerom bolo v rámci terénneho výskumu navštíviť všetky mlyny. Skúmané mlyny sme navštívili a zachytili ich aktuálny stav okrem kolového mlyna v Jahodnej. Keďže je v súkromnom vlastníctve, k súčasnému majiteľovi sme sa nedopátrali. Obrátili sme sa na viacero osôb aj na obecný úrad, ale neúspešne. Nevyhotovili sme ani fotodokumentáciu spomínaného mlyna, keďže sa k nemu dá dostať iba splavom. Vlastivedné múzeum v Galante nám ochotne poskytlo fotografie, ktoré sú výsledkom terénneho výskumu PhDr. Izabely Danterovej. Ostatné mlyny boli navštívené osobne a na základe povolenia boli vyhotovené fotografie z interiéru aj exteriéru. Nezúčastnené pozorovanie sme využívali na sledovanie postupov pri mletí.

Zdokumentovaný je aj kolový mlyn v Tomášikove ešte pred rekonštrukciou. V budúcnosti by sa terénny výskum mohol rozšíriť na zachytenie obnovenej formy kolového mlyna v Tomášikove. Zaujímavá by bola aj prítomnosť pri rekonštrukcii, kde sa budú využívať pôvodné metódy bez pracovných strojov. Koly sa budú zatĺkať ručne baranidlom a mlyn bude stavaný ako v minulosti.

Počet publikácií venujúcich sa mlynárskej problematike na Slovensku je výrazne limitovaný. Zaoštaranie odbornej literatúry si vyžadovalo cestovanie a zapožičanie od súkromných osôb. Bolo by potrebné zvýšiť ich počet v knižniciach, aby sa o tejto problematike mal možnosť dozvedieť širší okruh ľudí.

SWOT analýza bola vypracovaná na základe terénnych výskumov. Za silné stránky považujeme jedinečnosť kolových mlynov, pretože v ostatných krajinách už dávno zanikli. Najdlhší drevený most v Európe a jediný zrekonštruovaný lodný mlyn na Slovensku sa nachádza v Kolárove.

Na skúmaných miestach, ale aj v okolí je silná tradícia mlynárstva. Mlyny neboli výnimočné, ale všeobecne rozšírené. Tradícia sa týkala mlynských zariadení, mlynárskeho remesla a schopnosti mlynárov. Dnes je tradícia modifikovaná, netýka sa to do takej miery mlynárstva a stavu, ale mlynskeho zariadenia, ktoré už neslúži na mletie múky, ale ako turistická atrakcia.

Medzi najrozšírenejšie na našom území patria pamiatky potravinárskeho priemyslu – mlyny, pivovary, cukrovary, liehovary. Najviac pamiatok z tejto skupiny predstavovali mlyny (STAŠÁKOVÁ, G. – KULLA, M., 2016, s. 161 – 162).

Nemali by sme sa teda pýšiť našim dedičstvom a využívať jeho potenciál? Pamiatková rekonštrukcia mlynov by odovzdala štafetu poznania zanikajúcich remeselných postupov, konštrukcií, materiálu, technológií mletia a mechanických systémov. Treba upozorniť na odmietanie a nezáujem o kultúrne a technické dedičstvo.

Veľkú zásluhu na propagácii mlynárstva na Malom Dunaji a Váhu má etnologička PhDr. Izabela Danterová, ale aj pracovníci Vlastivedného múzea v Galante, ktorí sa neustále snažia tieto objekty dostať do povedomia ľudu a zvýšiť všeobecný záujem v rámci vedecko-výskumnej činnosti. Rekonštruujú aj objekt bývalého parného mlyna v Dolných Salibách v okrese Galanta, čím vzniknú nové depozitáre a výstavné priestory pre potreby múzea.

Za slabú stránku považujeme nedostatočnú propagáciu ostatných mlynov. Pri terénnom výskume sme si všimli, že propagácia prebieha prostredníctvom drobných reklamných predmetov, ako sú magnetky, perá, darčeky. Mlyny by mohli medzi sebou zintenzívniť a upozorňovať na existenciu iných technických stavieb, kultúrnych inštitúcií, trhov a jarmokov.

Pamiatky remeselníckej výroby sú nositeľom kultúry. Dostali sa do prejavov umeleckej kultúry aj folklórnej, no aj napriek tomu chýba objektom príbeh, preto by sme navrhovali

aplikovať a rozširovať povesti a legendy s témou mlyna. Záhady upútajú pozornosť návštevníkov a vyvolajú túžbu vidieť dané miesto na vlastné oči.

Zaujímavé by bolo aj prezentovanie príbehu cez osobnosť mlynára. Keďže už väčšina z nich vymrela, lektori by mohli prednášať v mlynárskom odev. Úspešným podujatím bola Noc múzeí a galérií vo Vlastivednom múzeu v Galante, kde sa využil mlynársky odev. Na základe zvukovej nahrávky pod názvom Duch mlynára bolo odprezentované dané remeslo a deti mali možnosť hádať, aký remeselník sa skrýva pod kostýmom. Autorom zvukovej nahrávky bol Dr. Jozef Búran, zakladateľ a vedúci folklórneho súboru Važinka zo Šoporne. Myslíme si, že mladá generácia si takýmto spôsobom môže rozšíriť obzor a vedomosti. V rámci nejakých príležitostí a podujatí by sa mohli aplikovať podobné edukačné princípy aj v mlynoch. Navrhovali by sme obohatiť lektorské texty, výstavy o status a osobnosť mlynára. V každom mlyne sa hovorí hlavne o technických zariadeniach a mletí. Podanie charakteristiky mikroregiónu, odkiaľ do mlyna chodili, analýza osobnosti či doplnenie fotografií o mlynároch by mohlo vyvolať väčší záujem. Zaujímavá by bola aj prezentácia obydlija mlynárov, ale tie sú väčšinou v rukách súkromných majiteľov.

Vo vodnom mlyne v Dunajskom Klátove by sme navrhovali doplniť popisy s názvom a funkciou k strojom a zvieratám. Na viacerých miestach sa uvádza, že dcéra bývalého majiteľa podáva výklad a vykonáva všetky potrebné práce. Po návšteve mlyna však bolo jasné, že tieto úlohy spomínanej osobe spôsobujú ťažkosti hlavne kvôli vysokému veku a rečovej bariére. Výklad nie je v slovenskom jazyku na dostatočnej jazykovej úrovni. Avšak, jej prítomnosť je určite dôležitá a pridáva mlynu autenticnosť. Objekt navštevujú aj zahraniční cestujúci a záujemcovia prichádzajúci z väčších vzdialeností Slovenska, ktorí sa dôležité informácie nedozvedia. Preto by sme navrhovali zamestnať ďalšiu osobu, ktorá by sprevádzala a podávala výklad. Dcéra bývalého majiteľa by zodpovedala zaujímavé otázky pomocou ďalšieho zamestnanca.

Súčasnú návštevnú hodinu považujeme za nedostačujúcu, preto navrhujeme zaviesť operatívne návštevnú hodinu. Na webovej stránke by bolo vhodné umiestniť telefónne číslo, na ktoré by mohli návštevníci zavolať, a kompetentná osoba by sprístupnila mlyn.

Zlou organizáciou rozumieme nevedomosť návštevníkov, na koho sa obrátiť za účelom návštevy lodného mlyna v Kolárove, ktorý je ohradený železnou bránou. Samozrejme, zo strany prevádzkovateľov sme sa stretli iba s ochotou, ale všimli sme si, že aj počas našej prítomnosti odišlo veľa potenciálnych návštevníkov. Keďže atrakciou sú aj zvieratá a tradičné ľudové stavby, navrhovali by sme predávať vstupné lístky hneď pri vchode malého technického múzea.

Výrazne absentuje počet investorov a finančných prostriedkov na záchranu priemyselného dedičstva. Príležitosťou, ako získať financie na opravu a modernizáciu objektov, sú eurofondy. Trnavský samosprávny kraj získal veľkú materiálnu podporu z Európskeho fondu regionálneho rozvoja pre spomínanú výstavbu návštevníckeho centra pri vodnom kolovom mlyne v Tomášikove. Spomínané stredisko vytvorí dokonalé zázemie pre múzejno-pedagogické aktivity, konferencie aj tímové spolupráce. Na mieste sa vybudujú aj hygienické zariadenia.

Pre súčasného človeka by mali mlyny slúžiť nielen ako zdroj hrdosti, ale aj ako inšpirácia. Mlynári využívali prírodnú energiu a nenarúšali kolobeh v prírode.

Ohrozením je malý záujem o danú problematiku a málo odborníkov znalých v tradičnom mlynárstve a technologickom zariadení. Technické stavby sa dlho nachádzali na okraji záujmu odborníkov. Zanedbanie publikovania a nedostatok povedomia spôsobilo nezachovanie dôležitých informácií. Aj keď sa v niektorých mlynoch zachovalo pôvodné technologické zariadenie, bez odbornej znalosti je nemožné ich obnoviť tak, aby boli funkčné. Mnohé technické pamiatky boli nenávratne poškodené a zničené.

Lodný mlyn v Kolárove, ale aj vodný mlyn v Dunajskom Klátove zažili výrazné straty počas pandémie Covid-19. Vo vodnom mlyne v Dunajskom Klátove sa predalo o polovicu menej vstupeniek, v lodnom mlyne v Kolárove zas museli predať niektoré zvieratá, ktoré

predtým slúžili ako atrakcia. Ďalšia absencia podpory kultúrneho sektora by mohla mať devastačné následky.

Predložená práca bude podkladovým materiálom pre pracovníkov Vlastivedného múzea v Galante. Bude použiteľná aj ako študijný materiál pre budúcich študentov, ale aj pre účely vedeckého bádania. Taktiež obsahuje návrhy na zlepšenie súčasného stavu objektov, ktoré by sa dali aplikovať aj v praxi. Všeobecný prínos spočíva v zachovaní údajov o súčasnom stave mlynov na Malom Dunaji pre budúce generácie. Dovoľme si tvrdiť, že práca zahŕňajúca všetky zachované mlyny na Malom Dunaji doposiaľ neexistovala.

LITERATÚRA A PRAMENE

BENUŠKOVÁ, Z. a kol. 2005. *Tradičná kultúra regiónov Slovenska*. Bratislava: VEDA. 244 s. ISBN 80-224-0853-0

DANTEROVÁ, I. 2000. Vodné mlyny na Malom Dunaji. In: *Pamiatky a múzeá*. Bratislava: Slovenské národné múzeum a pamiatkový ústav. roč. 2000, č. 4, s. 20-23. ISSN 1335-4353

FILOVÁ, B. a kol., 1990. Etnografický atlas Slovenska. Bratislava: Slovenská kartografia, š. p. s. 124. ISBN 80-224-0075-0

KESNER, L. 2005. *Marketing a management múzeí a památek*. Praha: Grada Publishing, a. s. 304 s. ISBN 80-247-1104-4

KULICH, R. 2002. *Zamúčené histórie*. Budmerice: Vydavateľstvo Rak. 189 s. ISBN 80-85501-21-X

MLYNKA, L. 2006a. Pamiatky v regióne, región v pamiatkach (na príklade využitia mlynov v kultúrnom turizme). In: *Tradičná kultúra, turizmus a rozvoj regiónov*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta. s. 289-302. ISBN 80-8050-992-1

MLYNKA, L. 2006b. Mlyny na Slovensku, typológia a historicko-etnografická charakteristika. In: DANTEROVÁ, I. (ed.) *Mlyny a mlynárske remeslo*. Galanta: Vlastivedné múzeum, s. 7 – 20. ISBN 80-969062-3-2

PLICKOVÁ, E. 1992. *Dunaj, Donau, Duna, Danube*. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor. 136 s. ISBN 80-215-0213-4

TRUBÍNI, J. 2016. *História požitavských mlynov*. Vrábľa: FONTIS – občianske združenie. 380 s. ISBN 978-80-970401-4-7

Internetové zdroje:

STAŠÁKOVÁ, G. – KULLA, M., 2016. Pamiatky industriálneho dedičstva a ich význam pre rozvoj cestovného ruchu na Slovensku [online]. In: *Geographia cassoviensis X*. [cit. 11.3.2022]. Dostupné z: <https://www.uge-share.science.upjs.sk>

Archívne dokumenty:

DANTEROVÁ, I. Expozícia v mlynoch (Jelka, Tomášikovo), rukopis, Etnografický archív Vlastivedného múzea v Galante, č. EA – 684, 2017, 2019, 75 s.

HANUŠIN, J., 1971. Ľudové vodné zariadenia na Slovensku. Trenčín 1971, 948. E-3404, prírastkové č.: 1974/568. Zbierka Vlastivedného múzea v Galante, 948 s.

MLYNKA, L., 1992. Kolový mlyn v Tomášikove. Etnografický archív Vlastivedného múzea v Galante, č. EA – 71, 6 s.

Zoznam informátorov:

CSÖLLE, Tibor (1943) – lektor v kolovom mlyne v Tomášikove (osobný rozhovor – 13.8. 2021)

DANTEROVÁ, Izabela (1955) – etnologička Vlastivedného múzea v Galante

HOLOPOVÁ, Alžbeta (1969) – lektorka vo Vlastivednom múzeu v Galante

GRÚBEROVÁ, Diana (1993) – etnologička Vlastivedného múzea v Galante

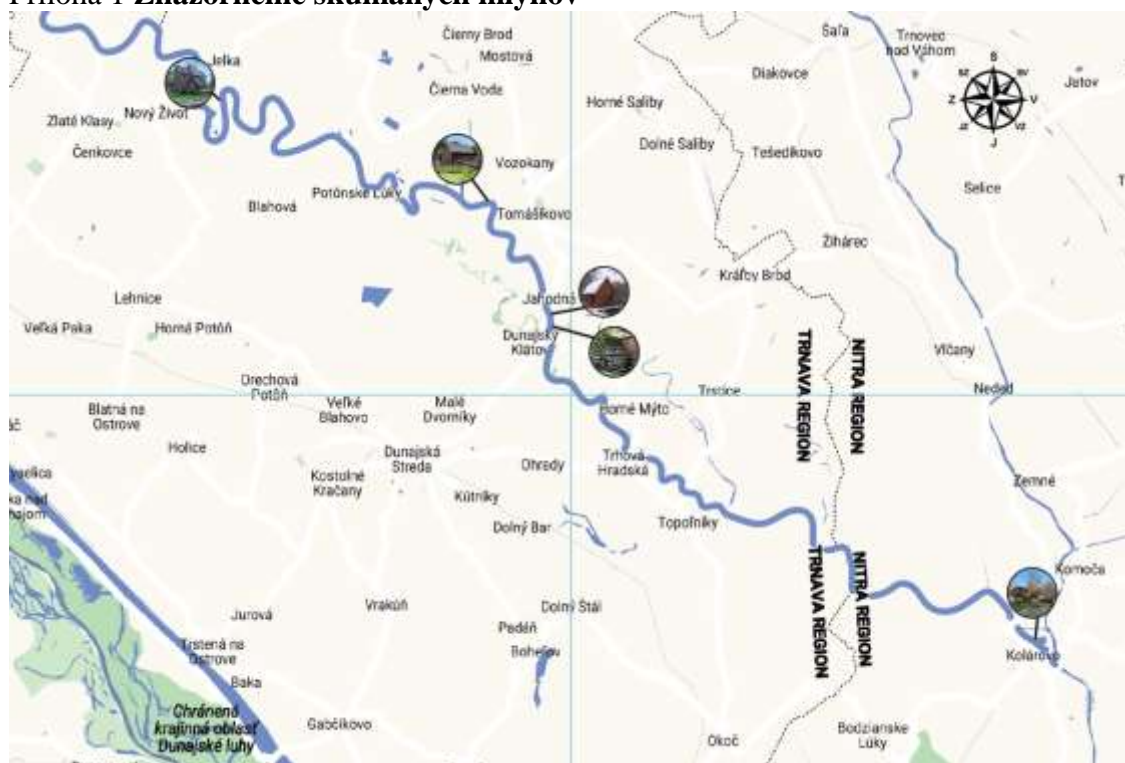
HAKSZER, Vincent (1950) – reštaurátor a odborník v oblasti tradičného mlynárskeho remesla na Slovensku (osobné rozhovory – 14.9.2021, 6.10.2021, 3.2.2022)

ŠÁLIOVÁ, Helena (1967) – členka Združenia ochrancov Dolného Žitného ostrova, Ochranársky spolok Vodný mlyn Kolárovo (osobný rozhovor – 10. 2. 2022)

ŽENA (1946) – (osobný rozhovor, Dunajský Klátov, 9.9.2021)

PRÍLOHY

Príloha 1 Znáznornenie skúmaných mlynov

Zdroj: vlastné spracovanie (2022)

Príloha 2 Vodný kolový mlyn Jelka

Zdroj: vlastná fotodokumentácia (14. 9. 2021)

Príloha 3 Vodný kolový mlyn v Tomášikove z vonkajšieho pohľadu

Zdroj: vlastná fotodokumentácia (13. 8. 2021)

Príloha 4 Mlecia sústava a *fukár* v kolovom mlyne v Tomášikove

Zdroj: vlastná fotodokumentácia (13.8.2021)

Príloha 5 Vodný kolový mlyn Jahodná

Zdroj: fotoarchív Vlastivedného múzea v Galante, Izabela Danterová, 27. 12. 2007

Príloha 6 Lodný mlyn Kolárovo

Zdroj: vlastná fotodokumentácia (9.9.2021)

Príloha 7 Vodný mlyn Dunajský Klátov

Zdroj: vlastná fotodokumentácia (9.9.2021)

Študentská vedecká odborná činnosť (ŠVOČ)

ŠVOČ ponúka študentom vysokých škôl možnosť vypracovať odborné práce na témy súvisiace s oblasťou štúdia. Práca bola zaradená medzi víťazné a najlepšie práce v jednotlivých sekciách súťaže Študentská vedecká odborná a umelecká činnosť (ŠVOUČ) za rok 2022 na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

Všetky ocenené a publikované práce v časopise Prohuman za rok 2022 nájdete tu: <https://www.prohuman.sk/category/typ-prispevku/the-best-of-svoc-2022>

Kontaktné informácie

UNIVERZITA
KONŠTANTÍNA
FILOZOFA **FILOZOFICKÁ**
V NITRE **FAKULTA**

Filozofická fakulta
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Štefánikova 67, 949 01 Nitra
<https://www.ff.ukf.sk>

